

Syntheserapport onderzoek TABASCO:

Een inventarisatie van methodes om cyberpesten in de online samenleving te voorkomen

INHOUDSOPGAVE

<i>Inleiding</i>	2
<i>Onderzoeksmethoden</i>	4
Deskresearch	4
Online enquête	6
Diepte-interviews	8
Samenvatting van de methoden	10
<i>Desktop research van de huidige situatie in de zes TABASCO-landen: Wetgeving, officiële maatregelen, particuliere initiatieven en berichtgeving in de pers</i>	10
Inleiding wetgeving , officiële maatregelen en particuliere initiatieven	10
Welke wetgeving is er momenteel tegen (cyber)pesten?	11
Hoe ziet anti-(cyber)pestwetgeving er in de praktijk uit?	12
Conclusie wetgeving, officiële maatregelen en particuliere initiatieven	13
Persberichtgeving	13
<i>Ernst van het probleem: gebruik van sociale media en prevalentiecijfers cyberpesten</i>	14
Gebruik van sociale media in alle landen	14
Prevalentiecijfers van cyberpesten in alle landen	15
Persoonlijke ervaringen (gebaseerd op de interviews)	17
<i>Oplossingen toegepast door scholen, aanbevelingen uit de wetenschap, methoden ondersteund door autoriteiten en erkende beste praktijken</i>	18
<i>Betrokkenheid van lokale belanghebbenden bij bewustwording en preventie van pesten</i> 19	
<i>Betrokkenheid van algemene belanghebbenden bij bewustwording en preventie van pesten</i>	20
<i>Vergelijking van Methoden</i>	21
<i>Ontbrekende methoden : DRINGENDE behoeften</i>	21
<i>Referenties</i>	23

INLEIDING

Pesten is een serieus maatschappelijk probleem dat gedefinieerd is als "een agressieve, opzettelijke handeling die herhaaldelijk en gedurende langere tijd door een groep of individu wordt uitgevoerd tegen een slachtoffer dat zich niet gemakkelijk kan verdedigen" (Smith et al., 2008, p. 376). Met andere woorden, pesten bestaat uit meerdere componenten, de componenten zijn (1) agressie, (2) opzettelijkheid, (3) herhaaldelijk karakter en (4) duidelijke machtsongelijkheid (Dooley, Pyżalski, & Cross, 2009). Door het grootschalige gebruik van smartphones en sociale media is er naast het traditionele pesten nog een andere vorm van pesten opgedoken. Cyberpesten wordt gekenmerkt door het gebruik van informatie- en communicatietechnologieën als middel om te pesten, waarbij de dader vaker anoniem blijft terwijl hij het slachtoffer schade aanricht (Ciucci, Baroncelli, & Nowicki, 2014; Ang, 2016; Sticca, Ruggieri, Alsaker, & Perren, 2013).

Het doel van TABASCO's projectonderzoek is om (cyber)pesten in alle betrokken landen te onderzoeken. Ons doel is om te onderzoeken hoe adolescenten sociale media gebruiken en hoe het gebruik van sociale media hun leven beïnvloedt, met betrekking tot potentiële risico's zoals cyberpesten. Ons doel is niet om slachtoffers, daders en/of omstanders te profileren, aangezien er al veel onderzoek beschikbaar is over dit onderwerp. Echter, cyberpesten is nog steeds een veelvoorkomend probleem, dus het is belangrijk om verder te onderzoeken hoe we cyberpesten kunnen voorkomen, verminderen en/of stoppen. Daarom heeft projectonderzoek van TABASCO als doel om te begrijpen hoe cyberpesten in de betrokken landen wordt voorkomen door bijvoorbeeld te kijken naar bestaande wetgeving.

Het onderzoek werd uitgevoerd in alle partnerlanden van het huidige project en bestond uit een gemengde methode. Eerst werd in elk land deskresearch uitgevoerd. Het belangrijkste doel van dit eerste deel was om de betrokkenheid van niet-schoolse belanghebbenden (zoals de overheid, politie, instellingen, liefdadigheidsinstellingen,

stichtingen, pers) bij de bewustwording en preventie van cyberpesten te onderzoeken. Aan de hand hiervan vulden partners in elk land een sjabloon in met zoveel mogelijk informatie die ze konden vinden op officiële websites en documenten (zoals van de overheid, politie of instanties) en uit hun eigen netwerk van leerkrachten en externe deskundigen. Vervolgens werd in elk land een kwantitatieve online enquête afgenomen onder adolescenten (leeftijd van 10 tot 19 jaar). Het belangrijkste doel van de enquête was om inzicht te krijgen in de rol van sociale media in het leven van adolescenten en hun betrokkenheid bij potentiële risico's, zoals cyberpesten. Tot slot werden semigestructureerde diepte-interviews afgenomen om meer inzicht te krijgen in hun ervaringen met sociale media en cyberpesten. Leerlingen deelden persoonlijke verhalen over hoe ze sociale media gebruiken, maar ook over hun (eventuele) betrokkenheid bij cyberpesten als slachtoffer, dader en/of omstander. Zowel de online enquête als de diepte-interviews richtten zich op sociale dimensies (wie is erbij betrokken) en motivationele dimensies (waarom zijn adolescenten erbij betrokken).

De resultaten van TABASCO's projectonderzoek worden kort samengevat in dit rapport. Er zijn ook nationale rapporten beschikbaar. Hieronder geven we eerst meer informatie over de gebruikte methoden om de gegevens te verzamelen. Vervolgens worden zinvolle vergelijkingen tussen landen van de verzamelde gegevens gemaakt. Bij het verzamelen van de gegevens zijn ethische overwegingen zorgvuldig gemaakt en is ethische goedkeuring verleend door de Commissie Onderzoeksethiek en Gegevensbeheer van de Tilburg School of Humanities and Digital Sciences van Tilburg University.

ONDERZOEKSMETHODEN

Deskresearch

Alle betrokken landen voerden deskresearch uit door te zoeken naar (online) bronnen van overheden, politie, non-profitorganisaties, enzovoort, over de preventie van cyberpesten in hun land. De deskresearch werd uitgevoerd in mei-juni 2021 aan de hand van een template, bestaande uit zeven onderdelen.

Eerst werd informatie verzameld over wetgeving. Dit onderdeel had betrekking op nationale wetten en officiële voorschriften op een lager niveau in elk land. Met wetgeving bedoelen we specifieke wetten ter voorkoming van pesten of beleidsmaatregelen die door de overheid of andere autoriteiten worden opgelegd (bijvoorbeeld een samenscholingsverbod opgelegd door de politie).

In een tweede deel werd informatie verzameld over officiële meldpunten of hotlines. Dit deel gaat over officiële meldpunten in elk land. Officiële meldpunten of hotlines zijn plaatsen waar mensen (cyber)pestincidenten kunnen melden (online of offline). We verwijzen hier niet naar de meldingssystemen die zijn geïntegreerd in sociale mediaplatforms of internetproviders. Officiële meldpunten of hotlines verschillen van hulplijnen, die counseling, doorverwijzing en een actief luisterend oor bieden, maar het gemelde incident niet officieel registreren.

In een derde sectie verzamelden we informatie over hulplijnen. Een kindhulplijn is een telecommunicatie- en hulpdienst, inclusief het web, ten behoeve van kinderen en jongeren. Een kindhulplijn biedt directe diensten, waaronder, maar niet beperkt tot: counseling, doorverwijzing en actief luisteren. Hulplijnen bieden hulp, het zijn geen officiële meldpunten of hotlines. Elk platform dat aan deze beschrijving voldoet en pesten aanpakt, is interessant. Hieronder vallen ook hulplijnen die zich niet alleen richten op pestproblemen.

In het vierde deel werden gegevens over informatiecentra verzameld. Informatiecentra zijn plaatsen waar mensen informatie kunnen vinden over de definities van (cyber)pesten, soorten pesten en strategieën om ermee om te gaan. Deze centra verwijzen gebruikers ook vaak door naar hulplijnen of officiële meldpunten.

In het vijfde deel werd informatie verzameld over nationale campagnes over (cyber)pesten. Nationale campagnes zijn (een reeks van) gecoördineerde activiteiten zoals posters, openbare toespraken, evenementen of andere relevante communicatiemiddelen die bedoeld zijn om een maatschappelijk doel te bereiken. Nationale campagnes die specifiek gericht zijn op (cyber)pesten kunnen tot doel hebben om: (1) individuen te informeren over de verspreiding van (cyber)pesten, (2) bepaalde hulplijnen of meldpunten te promoten, (3) het onderwerp onder de aandacht te brengen, (4) een gesprek over het onderwerp op gang te brengen of (5) acties te ondernemen om pesten te stoppen en voorkomen.

In het zesde deel werd informatie verzameld over online gemeenschappen in elk land. Een online community is een plaats waar leeftijdsgenoten elkaar kunnen helpen en steunen in tijden van stress of moeilijkheden. Deze gemeenschappen verschillen van hulplijnen, waar professionals (of geschoolde vrijwilligers) contact hebben met jongeren. Online gemeenschappen kunnen aanwezig zijn op bijvoorbeeld sociale media of een online forum. Om informatie te vinden over online gemeenschappen kun je bijvoorbeeld zoeken op populaire sociale media in jouw land, zoals Facebook, met zoektermen als "tegen pesten", "pesten op school" of "steungroep voor pesten".

In het zevende en laatste onderdeel werd informatie verzameld over de berichtgeving in de pers over (cyber)pesten in elk land. De term pers aandacht verwijst naar alle tekstuele nieuwsartikelen en verslagen via video of audio, gepubliceerd door offline journalistieke media (bijvoorbeeld tv-nieuws, kranten, tijdschriften, radio) of online journalistieke media (bijvoorbeeld op nieuwswebsites, apps of sociale media). Het criterium was dat er iets

gerelateerd aan (cyber)pesten werd beschreven. Informatie over berichtgeving in de pers werd gevonden op de websites van verschillende nieuwsbronnen, zoals kranten of omroepen. Vaak hebben nieuwsbronnen hun nieuwsartikelen van tags voorzien. Ter illustratie: op de websites van Nederlandse nieuwsbronnen konden we eenvoudig een overzicht vinden van alle nieuwsartikelen over pesten door te zoeken op de tag "pesten".

Online enquête

Om het gebruik van sociale media door adolescenten te onderzoeken en in hoeverre zij gedrag ervaren of vertonen dat kan worden geclassificeerd als cyberpesten, is een vragenlijst ontwikkeld. De vragenlijst bevatte items over het gebruik van sociale media (bijv. frequentie, sociale mediaplatforms), het bereik van cyberpesten en sociaal-demografische kenmerken.

In elk land werd een online vragenlijst afgenomen via de online enquêtesoftware Qualtrics, gericht op jongeren tussen de 10 en 19 jaar oud. In elk land werd een identieke vragenlijst afgenomen, maar vertaald door elke partner naar de taal die het meest gesproken wordt in hun land (d.w.z. Nederlands, Bulgaars, Roemeens, Italiaans, Pools en Portugees). De vragenlijst werd ontworpen door het team van Tilburg University, dat bestaat uit twee senior onderzoekers met elk meer dan 10 jaar ervaring met online dataverzameling, inclusief gevoelige onderwerpen zoals antisociaal gedrag. De vragen waren eenvoudig geformuleerd en begrijpelijk voor de doelgroep. Wat de antwoordopties betreft, bevatten de meeste vragen meerkeuzeopties om de cognitieve belasting te verminderen en het responspercentage te verhogen. De gegevens werden verzameld tussen 25 januari en 13 juli 2022.

De link naar de vragenlijst werd door elke partner verspreid op lokale scholen. Op de welkomspagina van de enquête werd informatie gegeven over het doel van de studie, de kapitaalverstrekker, de duur van de enquête (+/- 15 minuten om in te vullen) en ethische overwegingen zoals vertrouwelijkheid en het recht om op elk moment te stoppen tijdens het

invullen van de enquête. Aan het einde van de welkomspagina werd studenten gevraagd om actief toestemming te geven voor deelname aan het onderzoek. Als studenten hiermee instemden, konden ze aan de eerste reeks vragen beginnen. Als studenten geen actieve toestemming gaven, werden ze naar het einde van de vragenlijst gestuurd.

De vragenlijst bestond uit verschillende delen. In het eerste deel werd studenten gevraagd naar hun sociale mediagebruik, zoals het soort platformen dat ze gebruiken en de tijd die ze doorbrengen op sociale media. Het tweede deel van de vragenlijst bestond uit vragen om hun recente betrokkenheid te beoordelen als slachtoffer, dader en/of omstander bij (algemeen) cyberpesten en bij cyberpesten op basis van vooroordelen. Meer specifiek werd studenten gevraagd om hun betrokkenheid bij verschillende vormen van (algemeen) cyberpesten en cyberpesten op basis van vooroordelen in de afgelopen drie maanden aan te geven. Deze metingen waren allemaal gebaseerd op gevalideerde schalen (algemeen cyberpesten, 6 items: Del Rey et al., 2015; op vooroordelen gebaseerd cyberpesten, 14 items: Tomé-Fernandez et al., 2019). Er werd onderscheid gemaakt tussen algemene vormen van cyberpesten (een voorbeeld van een item is: online gemene of kwetsende namen gebruiken) en op vooroordelen gebaseerd cyberpesten of cyberpesten op basis van etniciteit, geslacht, seksuele voorkeur of andere kenmerken (een voorbeeld van een item is: buitensluiten of negeren omdat je van een ander ras bent of tot een andere religie of etniciteit behoort). Omdat de vragen over cyberpesten kunnen worden gezien als aanstootgevende vragen, is er bewust voor gekozen om deze constructen in het midden van de vragenlijst te plaatsen, omdat deze plaatsing leidt tot minder uitlokken van een reactie vanwege de eerder beantwoorde vragen (Toepoel, 2015). Daarnaast stelde de introductie van deze vragen de respondenten gerust door hen eraan te herinneren dat hun antwoorden anoniem zijn. Het laatste deel van de vragenlijst bestond uit vragen die sociaal-demografische kenmerken van de respondenten maten, waaronder leeftijd, geïdentificeerd geslacht en afkomst. Aan het einde van de enquête werden

de respondenten bedankt voor hun deelname aan het onderzoek en werd hen gevraagd om hun e-mailadres als ze bereid waren om na het onderzoek een vervolginterview af te nemen. De e-mailadressen werden alleen gebruikt om deelnemers te werven voor de interviews.

Persoonlijke en/of identificeerbare informatie werd verwijderd nadat de werving van deelnemers aan de interviews was voltooid.

In totaal toonden 335 studenten in alle landen interesse in deelname aan het onderzoek door op de link van de enquête te klikken en de online enquête te starten. Niet alle studenten gaven echter toestemming of voltooiden het hele onderzoek en daarom werden de gegevens van deze studenten verwijderd voor verdere analyses. Dit resulteerde in een analytische dataset van in totaal 258 deelnemers, verspreid over alle landen: $N_{\text{Nederland}} = 51$, $N_{\text{Bulgarije}} = 39$, $N_{\text{Roemenië}} = 38$, $N_{\text{Italy}} = 26$, $N_{\text{Poland}} = 55$, $N_{\text{Portugal}} = 49$. Gemiddeld waren de studenten 15,07 jaar oud (standaardafwijking = 1,816; bereik 10 tot 19). Iets minder dan de helft van de steekproef identificeerde zichzelf als vrouw (48,4%), 45,7% als man, 1,6% als non-binair, 0,8% als transgender, 0,8% als genderzoekend, 1,2% als 'anders' en 1,6% wilde het liever niet zeggen. Bijna alle studenten beschreven hun afkomst als 'Europees' (99,4%).

Diepte-interviews

Tot slot werden diepgaande semigestructureerde persoonlijke interviews afgenomen om meer inzicht te krijgen in de ervaringen van adolescenten met sociale media en cyberpesten. De interviews werden door elke partner in eigen land afgenomen. Het interviewschema (reeks vragen) werd door elk partnerland vertaald. Het interview begon met een inleiding waarin TABASCO werd gepresenteerd, evenals het doel van het onderzoek. Aan alle studenten die deelnamen aan de interviews werd actieve toestemming gevraagd. Tijdens de inleiding werden ook ethische overwegingen uitgelegd, zoals het recht om het interview op elk moment

te stoppen en meer informatie werd gegeven over hoe de gegevens zullen worden opgeslagen en gerapporteerd (vertrouwelijk, anoniem, beveiligde opslag). Na de inleiding werden algemene vragen gesteld over het gebruik van sociale media, zoals hun motivaties voor het gebruik van sociale media, hun online activiteiten, hun positieve ervaringen met sociale media en hun negatieve ervaringen. In een volgend deel werden vragen gesteld over privacy, zoals hoe bezorgd ze zijn over hun privacy en of ze persoonlijke informatie online delen. In het laatste deel van het interview werden vragen gesteld over cyberpesten. Cyberpesten werd omschreven als: "Soms gebruikt iemand het internet of mobiele telefoons om iemand gemene of kwetsende berichten te sturen met behulp van woorden, foto's of video's. Wanneer dit keer op keer gebeurt en het moeilijk is voor de persoon om zichzelf te verdedigen of om het te laten stoppen, wordt het cyberpesten genoemd. Enkele voorbeelden zijn het versturen van gemene berichten naar iemand, het verspreiden van leugens of geruchten, of iemand opzettelijk buiten een online groep laten." Gespreksdeelnemers beschreven hun betrokkenheid bij cyberpesten als getuige (omstander), slachtoffer en dader. Verder werd de interviewdeelnemers gevraagd om de voorlichting over cyberpesten te beschrijven die ze op school kregen. Ook werd hen gevraagd wat ze zouden doen als ze meer wilden weten over cyberpesten en/of als ze hulp of ondersteuning nodig hadden bij cyberpesten.

In totaal werd waardevolle informatie verzameld van 29 adolescenten. Deelnemers werden geworven via de online enquête en/of via scholen waar partners actief zijn. De interviews werden opgenomen en er werden transcripties gemaakt. Op basis van de transcripties konden samenvattingen van elk interview en vergelijkingen tussen elk interview worden gemaakt.

Samenvatting van de methoden

Door gebruik te maken van een gemengde aanpak, bestaande uit deskresearch, een online enquête en persoonlijke diepte-interviews, werd een overvloed aan gegevens verzameld om een overzicht te krijgen van de huidige situatie per land, de ernst van het probleem, de toegepaste oplossingen, de betrokkenheid van algemene en lokale belanghebbenden bij de bewustwording en voorkoming van pesten en ontbrekende methoden. In het volgende deel van dit synthese verslag zullen we zinvolle vergelijkingen tussen landen maken.

DESKTOP RESEARCH VAN DE HUIDIGE SITUATIE IN DE ZES TABASCO-LANDEN: WETGEVING, OFFICIËLE MAATREGELEN, PARTICULIERE INITIATIEVEN EN BERICHTGEVING IN DE PERS

Inleiding wetgeving , officiële maatregelen en particuliere initiatieven

Wetgeving is een instrument voor overheden om ongewenst gedrag te veranderen, vanwege de afschrikkende werking (d.w.z. het oproepen van angst voor straf), maar ook vanwege de impliciete morele waarden die wetten vertegenwoordigen (bijv. dat mensen anderen geen kwaad mogen doen; Finamore, 2019). Daarom is een belangrijke vraag die we willen beantwoorden: Heeft de preventie van cyberpesten momenteel een wettelijke basis en verschilt deze per land? Om deze vraag te beantwoorden, voerden alle projectpartners van TABASCO in 2021 deskresearch uit om beschikbare informatie over wetgeving met betrekking tot cyberpesten in hun land in kaart te brengen. Alle partners hanteerden een vergelijkbare zoekstrategie op basis van een vooraf gedefinieerd sjabloon. De informatie werd opgehaald uit Google Search. In dit artikel wordt samengevat hoe de wetgeving in de

deelnemende Europese landen overeenkomt en van elkaar verschilt, en belicht waargenomen bijzonderheden. Hierbij dient gezegd te worden dat het gebied van preventie en interventie voortdurend verandert, dus het is mogelijk dat dit overzicht niet 100% volledig is op het moment van publicatie.

Welke wetgeving is er momenteel tegen (cyber)pesten?

Met wetgeving bedoelen we specifieke (cyber)pestpreventiewetten of beleidsmaatregelen die zijn opgelegd door de overheid of andere autoriteiten (bijvoorbeeld de politie). Van de zes onderzochte landen (Bulgarije, Roemenië, Polen, Portugal, Italië en Nederland) hebben slechts twee landen (Italië en Roemenië) wetten die specifiek gericht zijn op traditioneel pesten of cyberpesten. In Italië is er wet nr. 71/2017, genaamd "Bepalingen ter bescherming van minderjarigen om het fenomeen cyberpesten te voorkomen en te bestrijden - anti-cyberpestwet" (Gazzetta Ufficiale, 2017). Deze wet is gericht op het aanpakken van cyberpesten door middel van preventieve acties die enerzijds gericht zijn op het beschermen van slachtoffers en anderzijds op het heropvoeden van daders. De wet zorgt ervoor dat dienstverleners die sociale netwerken en online berichtenplatforms beheren verantwoordelijk worden gehouden. Daarnaast kunnen slachtoffers een rechtszaak aanspannen tegen daders, die vervolgens kunnen worden vervolgd. De Italiaanse wet nr. 71/2017 stelt dat het ministerie van Onderwijs en Scholen, als vorm van preventie, workshops of conferenties moet organiseren over de preventie van (cyber)pesten en scholen moet ondersteunen om hetzelfde te doen. Op vergelijkbare wijze worden in Roemenië, volgens de nationale onderwijswet (nr. 1/2011), leraren door middel van informatiesessies en campagnes getraind in het herkennen van (cyber)pesten en het adequaat tegengaan van incidenten (Parlement van Roemenië, 2011). De ingevoerde wetten in Italië en Roemenië richten zich dus voornamelijk op het organiseren van preventieve initiatieven, hoewel ze de vraag oproepen hoe een wettelijk geregeld onderwijsprogramma eruitziet.

In Bulgarije, Nederland, Polen en Portugal is er alleen *indirecte* wetgeving die van toepassing zou kunnen zijn op (cyber)pestincidenten. Een algemene wetgeving die in alle zes landen van toepassing is, is het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat in 1990 werd opgesteld door de Verenigde Naties en is uitgegroeid tot "een van de meest bekrachtigde mensenrechtenverdragen in de geschiedenis" (UNICEF, n.d.). Dit verdrag beschrijft alle rechten van kinderen op burgerlijk, politiek, economisch, sociaal, gezondheids- en cultureel gebied. Staten die dit verdrag hebben ondertekend, moeten zich houden aan elk artikel dat wordt beschreven in de internationale wetgeving (bijv. bescherming tegen mishandeling [artikel 19 en vrijwaring van discriminatie [artikel 2; UNICEF, n.d.]). Discriminatie bleek een drijvende factor te zijn in de meeste gevallen van pesten (65%, Nederlandse Ombudsman voor Kinderen, 2021). Andere, meer algemene wetgeving richt zich op de verantwoordelijkheid van scholen om een veilige omgeving te bieden en verplichtingen om op te treden bij wangedrag (bijvoorbeeld in Portugal en Nederland). Daarnaast zijn er wetten met betrekking tot pestgedrag zoals laster, bedreigingen, seksuele intimidatie en de verspreiding van schadelijke informatie.

Hoe ziet anti-(cyber)pestwetgeving er in de praktijk uit?

In alle landen heeft de politie voornamelijk een directe bemiddelende rol: wanneer een (cyber)pestincident heeft plaatsgevonden en het wordt beschouwd als een strafbaar feit (bijv. laster of bedreigingen), kunnen slachtoffers aangifte doen en kunnen daders worden vervolgd. In Portugal heeft de politie zowel een preventieve als een genezende rol. De openbare veiligheidspolitie (*Polícia de Segurança Pública*), het ministerie van Binnenlandse Zaken en het ministerie van Onderwijs hebben samen het programma "Veilige school" (*Programa Escola Segura*) opgezet, dat scholen helpt (1) om (cyber)pestincidenten te voorkomen en (2) om in te grijpen wanneer (cyber)pestincidenten hebben plaatsgevonden (*Polícia Segurança*

Pública., n.d.). In Polen speelt de politie alleen een preventieve rol: de Poolse politie organiseert regelmatig voorlichtingssessies over het voorkomen van cyberpesten op scholen.

Conclusie wetgeving, officiële maatregelen en particuliere initiatieven

Kortom, specifieke wetten tegen (cyber)pesten zijn vrij zeldzaam in Europese landen. Echter, betekent dit niet dat (cyber)pesten volledig buiten de wetgeving valt, aangezien bestaande wetten indirect van toepassing kunnen zijn op een (cyber)pestincident. Zo kan in alle onderzochte Europese landen officieel aangifte worden gedaan bij de politie als het (cyber)pestgedrag in strijd is met de wet. Bovendien besteden verschillende landen in bepaalde onderwijs- of veiligheidswetgeving extra aandacht aan de voorkoming van pesten. De langetermijneffecten van dergelijke wetgeving op het verminderen van pestgedrag zijn nog niet uitgebreid onderzocht en moeten daarom op de toekomstige onderzoeksagenda worden geplaatst. Alleen dan kunnen we de (on)noodzaak van de ontwikkeling en handhaving van specifieke anti-(cyber)pestwetgeving effectief evalueren.

Persberichtgeving

In het laatste deel van het overzicht van de huidige wetgeving, officiële maatregelen, particuliere initiatieven en berichtgeving in de pers willen we de berichtgeving in de pers over cyberpesten in de zes landen vergelijken. Cyberpesten is een onderwerp dat in de pers verschijnt, hoewel er in geen van de landen wekelijks aandacht aan wordt besteed. In de meeste landen verschijnt het onderwerp één of enkele keren per maand en/of jaar in de pers. In alle landen bevat de nieuwe berichtgeving statistieken (cijfers) die de gangbaarheid van cyberpesten weergeven, bijvoorbeeld na de publicatie van een nationaal onderzoek. Andere berichtgeving in de pers over cyberpesten bevat informatie over wetgeving, (cyber)pestinitiatieven en campagnes. In sommige landen worden persoonlijke verhalen gedeeld in de pers, hoewel deze schaars lijken. Er kan worden geconcludeerd dat er enige

berichtgeving in de pers is, hoewel deze beperkt is (enkele keren per maand/jaar) en slechts beperkt divers wat betreft inhoud/verstreckte informatie.

ERNST VAN HET PROBLEEM: GEBRUIK VAN SOCIALE MEDIA EN PREVELENTIECIJFERS CYBERPESTEN

Gebruik van sociale media in alle landen

Jongeren brengen een aanzienlijke hoeveelheid tijd per dag online door. In de online enquête vroegen we studenten hoeveel tijd ze per dag besteden aan sociale media. Gemiddeld gaven studenten in alle landen aan tussen de drie en vier uur per dag aan sociale media te besteden. In Bulgarije lijken jongeren iets meer tijd te besteden aan sociale media. Gemiddeld gaven Bulgaarse studenten aan tussen de vijf en zes uur per dag aan sociale media te besteden. Er werd een statistische test (ANOVA-analyse) uitgevoerd om te zien of deze verschillen tussen landen statistisch significant zijn. De resultaten van de analyse bevestigden significante verschillen tussen de landen voor de tijd die per dag aan sociale media werd besteed ($F(5,249)=6.227, p < .001$). In alle landen gebruikten studenten verschillende sociale mediaplatforms, waaronder WhatsApp, Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, TikTok, YouTube, Discord, Snapchat, Twitch, Telegram en Google+. De populairste platforms in alle landen waren Instagram (gebruikt door 71,3% van de studenten meer dan drie keer per dag), WhatsApp (gebruikt door 59,7% van de studenten meer dan drie keer per dag) en TikTok (gebruikt door 54,7,3% van de studenten meer dan drie keer per dag). WhatsApp was het populairste platform in Nederland en Italië. TikTok was het populairste platform in Bulgarije. Instagram was het populairste platform in Roemenië en Portugal. Tot slot was Facebook het populairste platform in Polen.

Prevalentiecijfers van cyberpesten in alle landen

Op basis van de antwoorden van de leerlingen werden voor elk land en voor alle landen samen prevalentiecijfers berekend voor algemeen slachtofferschap van cyberpesten, slachtofferschap van cyberpesten op basis van vooroordelen, algemeen cyberpesten, cyberpesten op basis van vooroordelen, algemeen cyberpesten als omstander en vooroordelen als omstander. De aantallen worden weergegeven in tabel 1. De percentages staan voor het deel van de leerlingen dat in de afgelopen drie maanden ten minste één keer betrokken was bij deze specifieke rol. Voor alle landen samen geven de prevalentiecijfers aan dat meer dan de helft van de steekproef (58,4%) ten minste één keer in de afgelopen drie maanden slachtoffer was van algemeen cyberpesten. Ongeveer vier op de tien leerlingen gaven aan in de afgelopen drie maanden ten minste één keer slachtoffer te zijn geweest van cyberpesten op basis van vooroordelen (39,3%). Wat de daderschap betreft, gaven vier op de tien (39,7%) toe de afgelopen drie maanden minstens één keer iemand (algemeen) te hebben gecyberpest en gaf één op de vijf (24,1%) toe de afgelopen drie maanden minstens één keer op vooroordelen gebaseerd te hebben gecyberpest. Tot slot gaf ongeveer de helft van de respondenten aan de afgelopen drie maanden ten minste één keer getuige te zijn geweest van cyberpesten (algemeen: 53,6%; op vooroordelen gebaseerd: 46,6%).

De cijfers voor elk land worden afzonderlijk besproken in de nationale verslagen, maar een vergelijking laat zien dat er enkele verschillen zijn tussen de landen. Wat betreft slachtofferschap van cyberpesten in het algemeen, werd het grootste aantal slachtoffers aangetroffen in Italië en het kleinste aantal in Portugal. Vergelijkbare resultaten werden gevonden met betrekking tot slachtofferschap van cyberpesten op basis van vooroordelen: het grootste deel van de slachtoffers werd gevonden in Italië en het kleinste deel in Portugal. Voor algemeen cyberpesten werd het grootste deel van de daders gevonden in Italië en het kleinste deel in Polen. Het grootste deel van de daders van cyberpesten op basis van

vooroordelen bevond zich in Italië en het kleinste deel in Nederland. Tot slot werd het grootste aandeel omstanders van cyberpesten in het algemeen aangetroffen in Roemenië en het kleinste in Bulgarije. Vergelijkbare resultaten werden gevonden voor op vooroordelen gebaseerd cyberpesten: het grootste deel werd gevonden in Roemenië, het kleinste in Bulgarije. Statistische tests (ANOVA-analyses) werden uitgevoerd om te zien of deze verschillen tussen landen statistisch significant waren. De resultaten van deze analyses bevestigden significante verschillen tussen de landen voor alle rollen/gedragingen (algemeen slachtofferschap van cyberpesten: $F(5,251)=5,345, p < .001$; op vooroordelen gebaseerd cyberpesten: $F(5,251)=3,957, p < .01$; algemeen cyberpesten daderschap: $F(5,251)=8.156, p < .001$; op vooroordelen gebaseerd cyberpesten daderschap: $F(5,251)=3.274, p < .01$; algemeen cyberpesten omstanderschap: $F(4,204)=4,797, p < .01$; op vooroordelen gebaseerd cyberpesten omstanderschap: $F(4,203)=2,977, p < .05$.

Tabel 1. Percentage leerlingen dat in de afgelopen drie maanden ten minste één keer betrokken was bij de verschillende rollen en typen cyberpesten (algemeen versus op vooroordelen gebaseerd).

Land	% CB			% CB op		
	% CB slachtoffer algemeen	slachtoffer op basis van vooroordelen	% CB dader algemeen	% CB dader op basis van vooroordelen	% CB omstander algemeen	basis van vooroordelen omstander
Nederland	43,1	25,5	39,2	9,8	64,7	43,1
Bulgarije	69,2	37,8	35,9	20,5	25,6	26,3
Roemenië	68,2	55,3	36,8	28,9	84,2	84,2
Italië	88,5	73,1	76,9	57,7	65,4	50,0
Polen	58,2	50,9	32,7	32,7	36,4	36,4
Portugal	41,7	10,4	33,3	10,4	*	*
Alle landen*	58,4	39,3	39,7	24,1	53,6	46,6

Opmerking: CB staat voor cyberpesten. *Wegens praktische beperkingen werd het gedrag van omstanders niet gemeten in Portugal.

Persoonlijke ervaringen (gebaseerd op de interviews)

Tijdens de interviews spraken deelnemers over hun ervaringen met sociale media en cyberpesten. In alle landen spraken deelnemers over positieve en negatieve ervaringen. Bijna alle deelnemers in alle landen beschrijven dat ze online meer positieve dan negatieve ervaringen hebben. Voorbeelden van positieve ervaringen zijn bijvoorbeeld het leren van nieuwe vaardigheden, een leuke tijd hebben met vrienden en meer zelfvertrouwen krijgen. Sommige deelnemers aan de interviews waren getuige van cyberpesten en/of waren zelf

slachtoffer. **Uit de interviews blijkt duidelijk dat jongeren cyberpesten een serieus probleem vinden. Een probleem dat steeds groter wordt.**

OPLOSSINGEN TOEGEPAST DOOR SCHOLEN, AANBEVELINGEN UIT DE WETENSCHAP, METHODEN ONDERSTEUND DOOR AUTORITEITEN EN ERKENDE BESTE PRAKTIJKEN

Onze deskresearch stelde ons in staat om voor elk land een overzicht te geven van instanties die rechtsmiddelen/ondersteuning bieden. We richtten ons specifiek op officiële meldpunten (hotlines), hulplijnen en online gemeenschappen.

Officiële meldpunten of hotlines zijn plaatsen waar individuen (cyber)pestincidenten kunnen melden (online of offline), en deze plaatsen zijn bevoegd of hebben middelen om iets te doen aan het gemelde incident. In alle landen zijn er een of meerdere officiële meldpunten voor (cyber)pestincidenten. Echter is er in geen enkel land een officieel meldpunt dat alleen (cyber)pesten meldt. De meeste officiële meldpunten hebben een bredere focus, variërend van geweld op school tot problemen met de geestelijke gezondheid en welzijn.

Een kindhulplijn is een telecommunicatie- en hulpdienst, inclusief het web, ten behoeve van kinderen. Een hulplijn voor kinderen biedt directe diensten, waaronder, maar niet beperkt tot: counseling, doorverwijzing en actief luisteren. In alle landen zijn er één of meer hulplijnen voor kinderen beschikbaar om te praten over (cyber)pesten. Ook hier hebben de meeste hulplijnen een bredere focus: kinderen kunnen met deze hulplijnen praten over allerlei moeilijkheden waarmee ze geconfronteerd worden.

Een online community is een plek waar leeftijdsgenoten elkaar kunnen helpen en steunen in tijden van stress of moeilijkheden. Deze gemeenschappen verschillen dus van hulplijnen, waar professionals (of geschoolde vrijwilligers) contact hebben met jongeren. Online gemeenschappen kunnen bestaan op bijvoorbeeld sociale media of een online forum. In tegenstelling tot de officiële meldpunten en kindertelefoons zijn online gemeenschappen

zeer onderwerp specifiek en in elk land bestaan er online gemeenschappen over (cyber)pesten. Sommige van deze gemeenschappen hebben een groot bereik met meer dan 100.000 leden, terwijl andere gemeenschappen kleiner zijn (minder dan 50 leden).

BETROKKENHEID VAN LOKALE BELANGHEBBENDEN BIJ BEWUSTWORDING EN PREVENTIE VAN PESTEN

Deelnemers aan de interviews in alle landen gaven ons meer inzicht in de betrokkenheid van lokale belanghebbenden bij de bewustwording en preventie van pesten. **Ten eerste vertelden de deelnemers over voorlichting over (cyber)pesten op school.** Alle deelnemers aan de interviews in alle landen hebben op de een of andere manier voorlichting gekregen over (cyber)pesten op school, maar de frequentie, duur en inhoud van deze trainingen varieerde sterk. Sommige geïnterviewden deelden het gevoel dat de school niet genoeg zijn best doet om (cyber)pesten te voorkomen, verminderen en/of te stoppen, maar ook hier was er een grote variatie in de acties die de scholen ondernamen tussen en binnen landen.

Ten tweede spraken deelnemers aan het interview over betrokkenheid van hun persoonlijke omgeving, waaronder vrienden, ouders en familie. Over het algemeen hadden deelnemers in alle landen het gevoel dat ze naar iemand in hun naaste omgeving konden toe stappen om hen om hulp te vragen als ze het slachtoffer zouden worden van (cyber)pesten.

Tot slot spraken de interviewdeelnemers over de rol van de politie. **In alle landen speelt de politie volgens de interviewdeelnemers een rol bij bewustwording, preventie en interventie bij (cyber)pesten.**

BETROKKENHEID VAN ALGEMENE BELANGHEBBENDEN BIJ BEWUSTWORDING EN PREVENTIE VAN PESTEN

In dit deel vergelijken we de algemene belanghebbende die betrokken zijn bij de bewustwording en preventie van pesten in de zes landen. Meer specifiek richten we ons op informatiecentra en nationale campagnes.

Informatiecentra zijn plaatsen waar mensen informatie kunnen vinden over definities van (cyber)pesten, soorten pesten en strategieën om ermee om te gaan. Deze centra verwijzen gebruikers ook vaak door naar hulplijnen of officiële meldpunten. In alle landen is er ten minste één informatiecentrum dat zich specifiek richt op internetveiligheid en/of (cyber)pesten.

Nationale campagnes zijn (een reeks van) gecoördineerde activiteiten zoals posters, spreken in het openbaar, evenementen of andere relevante communicatie die zijn ontworpen om een maatschappelijk doel te bereiken. Nationale campagnes die specifiek zijn ontworpen met betrekking tot (cyber)pesten kunnen tot doel hebben om: (1) individuen te informeren over de verspreiding ervan, (2) bepaalde hulplijnen of meldpunten te promoten, (3) het onderwerp onder de aandacht te brengen of (4) een gesprek over het onderwerp op gang te brengen. Eerder in dit rapport beschreven we de aanwezigheid van lokale activiteiten (bijv. op school). Als we de resultaten van de verschillende landen met betrekking tot nationale campagnes vergelijken, is het duidelijk dat er in alle landen grote, nationale campagnes zijn gevoerd of nog steeds worden gevoerd. Opnieuw zijn deze campagnes zeer divers binnen/tussen landen in termen van doelen, communicatiemethoden (kanalen) en duur. De meeste campagnes zijn gericht op bewustwording van (cyber)pesten. Sociale media is de meest gebruikte communicatiemethode. De campagnes variëren qua duur van één dag tot doorlopend (non-stop).

VERGELIJKING VAN METHODEN

In alle landen wordt (cyber)pesten door jongeren als een ernstig probleem beschouwd. Ook andere belanghebbenden, waaronder lokale belanghebbenden, zoals scholen, en nationale belanghebbenden, zoals overheden, beschouwen (cyber)pesten als een ernstig probleem, gezien hun inspanningen om wetgeving te ontwikkelen, (cyber)pesten te voorkomen en/of in te grijpen. In alle landen zijn er al allerlei officiële meldpunten, hulplijnen, informatiecentra, nationale campagnes en online gemeenschappen. (Cyber)pesten wordt ook sporadisch vermeld in de pers. Ondanks de overvloed aan initiatieven, campagnes, ondersteuning, enzovoort, blijft (cyber)pesten een groot probleem in Bulgarije, Roemenië, Italië, Portugal, Polen en Nederland. Bewijs voor de effectiviteit van de beschikbare hulpmiddelen ontbreekt, waardoor het onmogelijk is om de effectiviteit ervan te rangschikken.

ONTBREKENDE METHODEN : DRINGENDE BEHOEFTE

In dit laatste deel van het huidige syntheserapport formuleren we ontwikkelingsbehoeften, gebaseerd op de verzamelde gegevens in alle landen. Toekomstige initiatieven zouden kunnen overwegen om zoveel mogelijk potentiële belanghebbenden te betrekken: kinderen, adolescenten, leerkrachten, ouders, aanbieders van sociale media, overheidsdiensten (politie), politieke partijen, pers, enzovoort, bij het ontwikkelen en lanceren van een campagne. **Het lijkt erop dat deze belanghebbenden hun eigen initiatieven ontwikkelen en lanceren, maar er is weinig samenwerking. Wij geloven dat samenwerking tussen verschillende belanghebbenden (cyber)pestcampagnes ten goede kan komen.** Een belangrijke partij die niet direct betrokken lijkt te zijn bij de ontwikkeling van anti-(cyber)pestinitiatieven zijn **de jongeren zelf**. Daarom denken wij dat een samenwerking tussen verschillende belanghebbenden (bijvoorbeeld een aanpak voor de hele school), inclusief kinderen, kan leiden tot succesvolle initiatieven tegen (cyber)pesten. Deze initiatieven kunnen gericht zijn

op het vergroten van het bewustzijn van hoe kwetsend (cyber)pesten is of kunnen (cyber)pesten proberen te voorkomen en/of ertegen op te treden. Het is belangrijk dat de methoden en hulpmiddelen die worden ontwikkeld voor **jongeren laagdrempelig en begrijpelijk** zijn, **dat deze door jongeren als aantrekkelijk worden ervaren en ten slotte dat deze door jongeren als 'effectief' worden ervaren.**

REFERENTIES

- Ang, R. P., (2016) Cyberpesten: Its Prevention and Intervention Strategies In Deb, S. (Ed),
Child Safety, Welfare and Well-being: Issues and Challenges.
<https://doi.org/10.1007/978-81-322-2425-9>
- Ciucci, E., Baroncelli, A., & Nowicki, S. (2014). Emotion Perception Accuracy and Bias in
Face-to-Face Versus Cyberbullying. *The Journal of Genetic Psychology*, 175(5), 382-
400. <https://doi.org/10.1080/00221325.2014.934653>
- Del Rey, R., et al. (2015). Structurele validatie en cross-culturele robuustheid van de
European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in menselijk
gedrag*, 50, 141-147. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.065>
- Dooley, J. J., Pyzalski, J., & Cross, D. (2009). Cyberpesten versus persoonlijk pesten.
Zeitschrift Für Psychologie / Tijdschrift voor Psychologie, 217(4), 182-188.
<https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.182>
- Finamore, E. (2019, 21 maart). Kan de wet veranderen hoe we ons gedragen? Alles over
Recht. Opgehaald van [https://www.allaboutlaw.co.uk/commercial-awareness/legal-
spotlight/can-the-law-change-how-we-behave-](https://www.allaboutlaw.co.uk/commercial-awareness/legal-spotlight/can-the-law-change-how-we-behave-)
- Gazzetta Ufficiale. (2017). Disposizioni a tutela dei minori per la prevenzione ed il contrasto
del fenomeno del cyberbullismo [Bepalingen ter bescherming van minderjarigen ter
voorkoming en bestrijding van het fenomeen cyberpesten] (Nr. 127). Gazzetta Ufficiale -
Serie Generale. Opgehaald van
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/2017/06/03/127/sg/pdf>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (n.d.). Veiligheid op school. Veilig leren
en werken in het onderwijs | Rijksoverheid.nl. Opgehaald van
[https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-
onderwijs/veiligheid-op-school](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-
onderwijs/veiligheid-op-school)

- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (n.d.). Wat doet de Nationaal Rapporteur? [Over ons | Nationaal Rapporteur. Opgehaald van <https://www.nationaalrapporteur.nl/over-ons/aanpak-mensenhandel-en-seksueel-geweld-tegen-kinderen>
- NOS. (2020, 14 februari). Kamer wil Nationaal rapporteur internetcriminaliteit. Opgehaald van <https://nos.nl/artikel/2322946-kamer-wil-nationaal-rapporteur-internetcriminaliteit>
- Parlement van Roemenië (2011, 5 januari). Wet nr. 1/2011 inzake onderwijs. Opgehaald van https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/law-no-12011-education_en
- RTL Boulevard. (2016, 26 april). Petitie Peter R. de Vries succes: 80.000 handtekeningen [Petitie Peter R. De Vries succes: 80.000 handtekeningen]. Opgehaald van <https://www.rtlboulevard.nl/entertainment/artikel/608766/petitie-peter-r-de-vries-succes-80000-handtekeningen>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberpesten: de aard en impact bij middelbare scholieren. *Tijdschrift voor kinderpsychologie en -psychiatrie*, 49(4), 376-385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F., & Perren, S. (2013). Longitudinale risicofactoren voor cyberpesten in de adolescentie. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 52-67. <https://doi.org/10.1002/casp.2136>
- Toepoel, V. (2015). *Online enquêtes uitvoeren*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tomé-Fernandez, M., Ortiz-Marcos, J.M., & Olmedo-Moreno, E.M. (2019). Onderwijsomgevingen met culturele en religieuze diversiteit: Psychometrische analyse van de schaal voor cyberpesten. *Religies*, 10(443). <https://doi.org/10.3390/rel10070443>
- UNICEF. (n.d.). Verdrag inzake de rechten van het kind. Opgehaald van <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Veiligheid.nl. (n.d.a). Fysieke veiligheid op scholen. Kinderveiligheid | VeiligheidNL.

Opgehaald van <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/professionals/scholen/fysieke-veiligheid>

Veiligheid.nl. (n.d.b). Sociale veiligheid op scholen. Kinderveiligheid | VeiligheidNL.

Opgehaald van <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/professionals/scholen/sociale-veiligheid>